

УДК 341.1

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.06.3.58>

ПРИНЦИПИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У СУЧАСНОМУ МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Жукорська Я.М.,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри міжнародного та європейського права

ДНП «Державний університет «Київський авіаційний інститут»»

ORCID: 0000-0002-7797-5207

Жукорська Я.М. Принципи відповідальності міжнародних організацій у сучасному міжнародному праві.

У статті проведено аналіз доктрини міжнародного права, Статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння 2001 року та Статей про відповідальність держав 2011 року й виокремлено принципи міжнародної відповідальності. Зазначено, що принципи є спільним для всіх суб'єктів міжнародного права, проте в силу їх різноманітної природи зміст та застосування принципів можуть мати свої особливості. Так, для міжнародних організацій доктринальні принципи звучать як автономна воля, невтручання міжнародних організацій у внутрішні справи держав та притягнення до відповідальності. Загальними принципами, закріпленими Статтями, є – вчинення міжнародно-протиправного діяння завжди тягне за собою юридичні наслідки; наслідки міжнародно-протиправного діяння не зачіпають і не змінюють обов'язок міжнародної організації виконувати порушене зобов'язання; міжнародні організації зобов'язані припинити міжнародно-протиправне діяння, яке триває, й надати необхідні завірення чи гарантії його неповторення; міжнародні організації зобов'язані відшкодувати шкоду, завдану порушенням ними норм міжнародного права; міжнародна організація не може посилається на норми свого «внутрішнього права» як підставу невиконання зобов'язання щодо припинення міжнародно-протиправного діяння і відшкодування завданої шкоди. В силу особливостей міжнародних організацій складно знайти приклади надання міжнародними організаціями запевнень та гарантій неповторення, проте це не означає, що таких ситуацій не може виникнути в майбутньому, якщо, наприклад, міжнародна організація систематично порушуватиме якесь зобов'язання. Міжнародна організація має забезпечити повне відшкодування шкоди, незважаючи на те, що у неї майже немає в розпорядженні засобів для цього. Міжнародна організація не може посилається на свої правила як на виправдання для невиконання зобов'язань, проте цей принцип може мати винятки – коли мова йде про відносини між організацією та її членами.

Ключові слова: суверенітет, притягнення до відповідальності, відповідальність, юридичні наслідки, міжнародна організація.

Zhukorska Ya.M. The principles of responsibility of international organizations in contemporary international law.

The article analyzes the doctrine of international law, the Articles on the Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts 2001 and the Articles on the Responsibility of States 2011, and identifies the principles of international responsibility. It is noted that the principles are common to all subjects of international law, but due to their diverse nature, the content and application of the principles may have their own characteristics. Thus, for international organizations, doctrinal principles sound like autonomous will, non-interference of international organizations in the internal affairs of states, and accountability. The general principles enshrined in the Articles are – the commission of an internationally wrongful act always entails legal consequences; the consequences of an internationally wrongful act do not affect or change the obligation of an international organization to fulfill the violated obligation; international organizations are obliged to stop an internationally wrongful act that is in progress and provide the necessary assurances or guarantees of its non-repetition; international organizations are obliged to compensate for the damage caused by their violation of the norms of international law; an international organization cannot refer to the norms of its "internal law" as a reason for non-fulfillment of the obligation to terminate an internationally wrongful act and compensate for the damage caused. Due to the specifics of international organizations, it is difficult to find examples of international organizations providing assurances and guarantees of non-repetition, but this does not mean that such situations cannot arise in the future if, for example, an international organization systematically violates an obligation. An international organization must ensure full compensation for damage, despite

the fact that it has almost no means at its disposal to do so. An international organization cannot refer to its rules as an excuse for non-fulfillment of obligations, but this principle may have exceptions – when it comes to relations between the organization and its members.

Key words: sovereignty, accountability, responsibility, міжнародна організація.

Постановка проблеми. Найчастіше, коли мова йде про міжнародно-правову відповідальність, ми маємо на увазі державу чи міжнародну організацію. Міжнародно-протиправні діяння можуть варіюватися від найдрібніших деліктів до порушень зобов'язань *erga omnes*, що зачіпають інтереси всього міжнародного співтовариства. Але окрім серйозності чи наслідків, норми міжнародної відповідальності, в першу чергу, мають важливе значення для підтримання поваги до міжнародного права та його ефективності. Адже основною функцією міжнародно-правової відповідальності, на відміну від національної, є не каральна, а превентивна. Міжнародна відповідальність базується на спільних для усіх суб'єктів міжнародного права принципах, проте кожен з суб'єктів має особливості, які впливають на застосування до них принципів та їх зміст. Незважаючи на велику кількість та впливовість міжнародних організацій у сучасному міжнародному праві, вкрай рідко звертають увагу на особливості застосування та змісту принципів міжнародної відповідальності щодо них. Проте саме розуміння цих особливостей закладає ґрунт для застосування до них міжнародної відповідальності.

Мета дослідження: провести аналіз особливостей принципів відповідальності міжнародних організацій – тих, що зазначаються в сучасній доктрині міжнародного права, і тих, що закріплені в Статтях про відповідальність міжнародних організацій 2011 року.

Стан опрацювання проблематики. Питання відповідальності міжнародних організацій досліджували такі вчені як М. Антонович, В. Василенко, Е. Воробйова, Т. Грабович, Д. Денисова, Д. Десієрто, Я. Клабберс, І. Лукашук, Морітц П. Моель, М. Рагацці та інші. Проте питання в загальному принципів міжнародної відповідальності досліджувалося досить поверхнево, а особливості принципів відповідальності міжнародних організацій майже не досліджувалися.

Виклад основного матеріалу. У загальній доктрині міжнародного права відповідальність ґрунтується на трьох основних принципах: суверенітету, невтручання у внутрішні справи та притягнення до відповідальності (англ. – *accountability*)¹ [1]. А також на принципах, які закріплюють Статті про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння 2001 року (ст. 28-33) та Статті про відповідальність міжнародних організацій 2011 року (ст. 28-33).

Принцип державного суверенітету довгий час залишався наріжним каменем права міжнародної відповідальності держав. Суверенітет не притаманний міжнародним організаціям, але якщо говорити про принципи відповідальності міжнародних організацій, які є загальними в міжнародному праві для усіх суб'єктів, то аналогом суверенітету можна вважати автономну волю міжнародних організацій. На противагу державам, які володіють правами та обов'язками в силу того, що вони первинні суб'єкти міжнародного права, міжнародні організації володіють функціями та повноваженнями, якими наділяють їх держави-засновниці. Відповідно, отримавши міжнародну правосуб'єктність, організації є такими ж гравцями на міжнародній арені, як і держави, і повинні дотримуватися усіх встановлених правил [2, с. 45].

Принцип невтручання у внутрішні справи буде звучати аналогічно і для міжнародних організацій, але тут мова йтиме про невтручання міжнародних організацій у внутрішні справи третіх держав та держав-членів. Це різні рівні втручання, адже якщо з невтручанням у внутрішні справи третіх держав усе класично, то щодо невтручання держав-членів можуть виникати різноманітні ситуації, пов'язані з цілями та функціями міжнародної організації.

Коли говоримо про принцип притягнення до відповідальності міжнародних організацій, мова йде про їх поведінку згідно з міжнародним правом. Цей принцип лежить в основі механізмів вирішення питань порушення міжнародних зобов'язань та забезпечення дотримання міжнародних норм.

Статті про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння 2001 року та Статті про відповідальність міжнародних організацій 2011 року закріплюють загальні принципи міжнародної відповідальності, враховуючи особливості різних суб'єктів – держав та міжнародних організацій [3; 4]. Для міжнародних організацій вони звучать так:

Вчинення міжнародно-протиправного діяння завжди тягне за собою юридичні наслідки.

Наслідки міжнародно-протиправного діяння не зачіпають і не змінюють обов'язок міжнародної організації виконувати порушене зобов'язання.

¹ Прим. автора. Єдиного підходу до перекладу цього терміну немає. Варіантів є багато: відповідальність, позитивна відповідальність, незворотність відповідальності, притягнення до відповідальності.

Міжнародні організації зобов'язані припинити міжнародно-протиправне діяння, яке триває, й надати необхідні завірення чи гарантії його неповторення.

Міжнародні організації зобов'язані відшкодувати шкоду, завдану порушенням ними норм міжнародного права.

Міжнародна організація не може посилається на норми свого «внутрішнього права» як підставу невиконання зобов'язання щодо припинення міжнародно-протиправного діяння і відшкодування завданої шкоди.

Розглянемо ці принципи детальніше. Отже, міжнародно-протиправна поведінка тягне за собою наслідки – міжнародну відповідальність (Стаття 28). Основними юридичними наслідками міжнародно-протиправного діяння є зобов'язання припинити протиправне діяння (Стаття 30) і повністю відшкодувати шкоду, завдану ним (Стаття 31). Якщо міжнародно-протиправне діяння представляє собою серйозне порушення імперативної норми, це може тягнути додаткові наслідки як для суб'єкта-порушника, так і для інших суб'єктів. У таких випадках всі держави та міжнародні організації зобов'язані співпрацювати з метою припинення порушення, не визнавати ситуацію, що виникла в результаті порушення імперативної норми, правомірною та не допомагати й не сприяти порушнику (Статті 40-41). Прикладом виконання останнього зобов'язання може бути невизнання окупації та анексії Криму Російською федерацією, окупації інших територій України, захоплених шляхом збройної агресії, внаслідок порушення імперативних норм міжнародного права.

Коли міжнародна організація порушує міжнародно-правові зобов'язання, пріоритетним є відновлення та подальший розвиток порушених правовідносин. Наслідки міжнародно-протиправного діяння не зачіпають і не змінюють обов'язок міжнародної організації виконувати порушене зобов'язання.

Окрім питання відшкодування, виникає питання щодо впливу діяння на порушене зобов'язання та щодо припинення міжнародного правопорушення, якщо воно продовжується. Юридичні наслідки міжнародно-протиправного діяння не зачіпають зобов'язання суб'єкта-порушника щодо виконання зобов'язання (ст. 29) – між суб'єктами виникають нові правовідносини, але вже існуючі залишаються чинними. Питання щодо збереження уже існуючих зобов'язань, не дивлячись на їх порушення, вирішується не правом міжнародної відповідальності, а нормами, що регулюють відповідні зобов'язання. Тут варто нагадати, що порушення зобов'язання за міжнародним договором не може призвести до його припинення чи розірвання. Сторони вправі припинити його дію, але сам по собі факт порушення договору не припиняє його дію (стаття 60 ВК 1969 та ВК 1986) [5; 6]. Таким чином дійсними залишаються два блоки правовідносин – щодо міжнародного зобов'язання та щодо відповідальності за його порушення. Незважаючи на те, що порушення зобов'язання не припиняє його, це не означає, що його виконання все ще буде можливим після вчинення правопорушення. Це залежатиме від характеру зобов'язання та самого порушення [7].

Арбітражний інститут Стокгольмської торгової палати в справі *Mohammad Ammar Al-Bahlyul v. Republic o Tajikistan* зазначив, що «в міжнародному праві вважається загальновизнаним принцип – коли правопорушення носить тривалий характер, за Договірною стороною залишається зобов'язання щодо виконання порушеного зобов'язання» [8].

У статті 30 розглядають два питання, пов'язані з порушенням міжнародно-протиправного діяння – припинення протиправної поведінки та надання державою-порушницею запевнень та гарантій неповторення, якщо цього вимагають обставини. Запевнення та гарантії відіграють превентивну функцію й можуть вважатися підсиленням дотримання зобов'язання у майбутньому. Припинення протиправної поведінки стосується усіх діянь, незалежно від того, чи це дія, чи бездіяльність, адже в певних ситуаціях припинення полягає в утриманні від вчинення певних дій [9, с. 89; 10, с. 270].

Припинення протиправної поведінки часто може бути основною вимогою, і його може вимагати не лише постраждала держава, але інші суб'єкти – як держави, так і міжнародні організації. Наприклад, ООН через Раду Безпеки чи Генеральну Асамблею на підставі Розділу VI у випадку серйозних порушень міжнародного права, які створюють конфлікт, продовження якого може загрожувати підтримці міжнародного миру й безпеки [11].

Показовою тут також може бути практика врегулювання спорів у межах СОТ, в якій основна увага приділяється не так відшкодуванню шкоди, скільки припиненню відповідного діяння: «першим завданням механізму вирішення спорів зазвичай є забезпечити відміну відповідних заходів, якщо буде встановлено, що вони не відповідають положенням будь-якої з охоплених угод. До надання компенсації слід вдаватися лише тоді, коли негайна відміна заходу є неможливою; надання компенсації повинно застосовуватися лише як тимчасовий захід протягом відміни заходу, який не відповідає охопленій угоді» (ст. 3, п. 7, Додаток 2 до Угоди про СОТ) [12].

У справі *Rainbow Warrior* зазначалося, що «є суттєва різниця між припиненням неправомірного діяння та *restitutio in integrum*. Професор Домінісе справедливо зауважив, що «зобов'язання припинити незаконну ситуацію є не відшкодуванням, а поверненням до початкового зобов'язання» [13, с. 269].

Припинення порушення міжнародно-правового зобов'язання є першим кроком на шляху до ліквідації наслідків протиправної поведінки, і водночас її наслідком та другим кроком є відшкодування шкоди. Питання припинення протиправної поведінки часто може йти паралельно з питанням відшкодування, зокрема, реституцією. Але навіть якщо припинення протиправної поведінки та реституція невіддільні, між ними потрібно проводити різницю – до реституції не застосовується принцип пропорційності.

Принцип припинення протиправної поведінки полягає у збереженні ефективності дії первинних норм міжнародного права, дотриманні інтересів постраждалих сторін, а також всього міжнародного співтовариства, у зміцненні верховенства права в міжнародних відносинах.

Запевнення та гарантії неповторення можуть здійснюватися на запит постраждалої сторони як сатисфакція й між ними може бути часткове співпадіння. Проте їх краще розглядати як один із аспектів продовження та відновлення правовідносин, що були порушені. Як правило, запевнення надаються в усній формі, а гарантії вимагають більшого – наприклад, застосування превентивних заходів з метою недопущення повторення порушення. Практика розрізняє різні види гарантій – зазвичай, гарантії неповторення без уточнення форми або запевнення щодо більш ефективного захисту (осіб, майна та ін.). Практика припускає, що суб'єкт не завжди може надати тверду гарантію неповторення, наприклад, як у справі *LaGrand (Germany v. United States of America)* щодо порушення Сполученими Штатами Віденської конвенції про консульські зносини [14, с. 513]. Це залежить від характеру відповідного зобов'язання. Загалом постраждала сторона може просити вжити заходів чи вчинити дії з метою недопущення повторного правопорушення, але запевнення чи гарантії не завжди є можливими. Інколи суб'єкт просто не може гарантувати неповторення таких дій. Саме тому формулювання зобов'язання щодо надання запевнень щодо неповторення чи гарантій є досить гнучким, щоб уникнути надмірних чи непропорційних/непомірних претензій [15, с. 90].

Варто зауважити, що надання гарантій та запевнень неповторення протиправної поведінки більше характерні для держав, і складно знайти приклади надання міжнародними організаціями запевнень та гарантій неповторення. Проте цілком можливо, що можуть виникати ситуації, в яких такі запевнення та гарантії від міжнародних організацій будуть цілком доречними. Наприклад, якщо з'ясується, що міжнародна організація систематично порушує якесь зобов'язання [16, с. 77].

Ubique est injuria, ibi damnum sequitur (лат. – де правопорушення, там і відшкодування). Відшкодування завжди пов'язане з відповідальністю. Ніхто не може мати зиск зі свого правопорушення – *nullus commodum potest de injuria suapropria*. Як уже згадувалося вище, повне відшкодування шкоди є другим кроком після припинення міжнародно-протиправного діяння. Цей принцип згадує МС ООН у справі *Factory at Chorzow* й зазначає, що порушення міжнародно-правових норм тягне за собою зобов'язання забезпечити відшкодування в адекватній формі, що є принципом міжнародного права [17, с. 91; 18, с. 29]. Відшкодування має ліквідувати всі наслідки міжнародно-протиправного діяння, наскільки це можливо, і відновити стан, що існував би, якби протиправне діяння вчинене не було – у формі реституції в натурі чи виплати суми, що відповідає реституції в натурі, призначення компенсації за необхідності, якщо шкода не покривається реституцією, чи виплатою, що здійснюється замість неї. Важливе значення для визначення форми та розміру відшкодування буде мати фактично завдана шкода, але жодної загальної вимоги про наявність матеріальної шкоди для того, щоб держава могла звертатися щодо відшкодування, немає [19, с. 270].

Шкода визначається як «будь-яка шкода, матеріальна чи моральна, завдана міжнародно-протиправним діянням» [20]. Згідно з рішенням ЄСПЛ по справі *Walz v. Clackair* формулювання, що міститься в статті 31 закріплює концепцію, яка «є спільною для всіх підсистем міжнародного права» та виражає «звичаєву концепцію шкоди в міжнародному праві». Принцип повного відшкодування на практиці застосовується досить гнучко, адже дуже часто сторона зацікавлена не так у відшкодуванні, як вже згадувалося вище, як у припиненні протиправної поведінки чи її неповторенні. Міжнародна організація має іншу природу, у неї майже немає в розпорядженні засобів для відшкодування шкоди, проте ця обставина не звільняє її від юридичних наслідків відповідальності за міжнародним правом [21, с. 77].

Коли міжнародна організація має намір здійснювати діяльність в державі, де може виникнути її міжнародна відповідальність, одним із шляхів врегулювання цих питань, коли вони виникнуть, може бути укладення договору з цією державою, що обмежує відповідальність міжнародної організації за протиправні діяння, вчинені в зв'язку з її діяльністю. Наприклад, такі положення містять угоди ООН в межах операцій з підтримання миру та безпеки [22; 23; 24; 25; 26; 27]¹.

¹ Див. дет.: Yaryna Zhukorska. Attribution of conduct to an International Organisation: Theory and practice. Law, policy and security. Vol. 2, No. 1, 2024. P. 27. <https://lpas.com.ua/journals/vol-2-no-1-2024/attribution-of-conduct-to-an-international-organisation-theory-and-practice>

Зобов'язання щодо відшкодування є прямим наслідком міжнародної відповідальності держав, і виникає в результаті самого факту правопорушення та не залежить від вимоги чи заперечення постраждалої сторони. Сторона -порушник повинна повністю відшкодувати шкоду – ліквідувати усі наслідки міжнародно-протиправного діяння та відновити стан, що існував до вчинення порушення шляхом використання різних форм відшкодування за потреби.

Міжнародний арбітраж за конвенцією Міжнародного центру з урегулювання інвестиційних спорів (МЦУІС) у справі *Ioannis Kardassopoulos v. The Republic of Georgia* відзначив, що «держава повинна повністю відшкодувати шкоду, завдану міжнародно-протиправним діянням» [28]. Це дає підстави стверджувати, що й у випадку вчинення міжнародно-протиправного діяння міжнародною організацією мова йтиме про повне відшкодування шкоди, адже загальні принципи відповідальності у міжнародному праві є спільними для усіх суб'єктів.

Стаття 32 Статей 2011 закріплює релевантність правил міжнародної організації й передбачає недопустимість посилання на них як на виправдання для невиконання своїх зобов'язань щодо припинення міжнародно-протиправної поведінки та відшкодування шкоди. Аналогічний підхід використано в статті 27 ВК 1986 року, де зазначається, що міжнародна організація – учасник договору не може посилатися на правила даної міжнародної організації як на виправдання для невиконання цього договору.

Проте цей принцип може не застосовуватися до відносин між організацією та її членами. Наприклад, вони можуть змінювати правила щодо форм відшкодування шкоди державам-членам міжнародною організацією [29, с. 77].

Висновки. Міжнародно-протиправна поведінка може зачіпати як інтереси одного суб'єкта, так і кількох, чи міжнародного співтовариств загалом. Ступінь тяжкості порушення може також впливати на обсяг зобов'язань, пов'язаних із припиненням діяння і відшкодуванням шкоди. Одні порушення зачіпають лиш незначні інтереси сторін, інші зазіхають на базові – наприклад, агресія. Відшкодування шкоди не обов'язково здійснюється безпосередньо суб'єкту, що постраждав. Наприклад, у випадку порушення зобов'язань за міжнародним договором щодо захисту прав людини кінцевим бенефіціаром буде індивід, а міжнародно-правових зобов'язань у сфері роботи за наймом – наймані працівники міжнародних організацій. Але базові принципи міжнародної відповідальності є спільними для усіх суб'єктів.

У загальній доктрині міжнародного права відповідальність ґрунтується на трьох основних принципах, які для міжнародних організацій звучать як – автономна воля, невтручання міжнародних організацій у внутрішні справи держав та притягнення до відповідальності.

Статті про відповідальність міжнародних організацій 2011 року визначають такі принципи відповідальності – вчинення міжнародно-протиправного діяння завжди тягне за собою юридичні наслідки; наслідки міжнародно-протиправного діяння не зачіпають і не змінюють обов'язок міжнародної організації виконувати порушене зобов'язання; міжнародні організації зобов'язані припинити міжнародно-протиправне діяння, яке триває, й надати необхідні завірення чи гарантії його неповторення; міжнародні організації зобов'язані відшкодувати шкоду, завдану порушенням ними норм міжнародного права; міжнародна організація не може посилатися на норми свого «внутрішнього права» як підставу невиконання зобов'язання щодо припинення міжнародно-протиправного діяння і відшкодування завданої шкоди.

Принципи відповідальності є спільними для усіх, але зважаючи на особливу природу міжнародних організацій, їх застосування та зміст матимуть свої особливості. Так, складно знайти приклади надання міжнародними організаціями запевнень та гарантій неповторення, проте це не означає, що таких ситуацій не може виникнути в майбутньому, якщо, наприклад, міжнародна організація систематично порушуватиме якесь зобов'язання.

Міжнародна організація має забезпечити повне відшкодування шкоди, незважаючи на те, що у неї майже немає в розпорядженні засобів для цього. Тому міжнародні організації інколи укладають договори з державами, на території яких здійснюють свою діяльність і потенційно там може виникнути їхня відповідальність. Такі договори регламентують межі такої відповідальності.

Міжнародна організація не може посилатися на свої правила як на виправдання для невиконання зобов'язань, проте цей принцип може мати винятки – коли мова йде про відносини між організацією та її членами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Edmarverson A. Santos, International Responsibility in Public International Law. URL: <https://www.diplomacyandlaw.com/post/international-responsibility-in-public-international-law>.
2. Bayani S. International Legal Responsibility of International Organizations in the ILC Draft Articles and Beyond. 2022. URL: <https://doi.org/10.17875/gup2022-1951>.

3. Responsibility of States for internationally wrongful acts. A/RES/56/83. URL: <https://docs.un.org/en/A/RES/56/83>.
4. Responsibility of international organizations. A/RES/66/100. URL: <https://docs.un.org/en/A/RES/66/100>.
5. Віденська конвенція про право міжнародних договорів 1969 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text.
6. Vienna Convention on the Law of Treaties between States and International Organizations or between International Organizations 1986. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_2_1986.pdf.
7. Draft articles on the responsibility of international organizations, with commentaries 2011. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_11_2011.pdf.
8. Mohammad Ammar Al-Bahloul v. The Republic of Tajikistan. SCC Case No. V (064/2008). Final Award June 8 2010. Para. 48. URL: <https://www.italaw.com/cases/65>.
9. Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with comment. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf.
10. Rainbow Warrior. URL: https://legal.un.org/riaa/cases/vol_xx/215-284.pdf.
11. Статут ООН. URL: https://uk.wikisource.org/wiki/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%82_%D0%9E%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97_%D0%9E%D0%B1%27%D1%94%D0%B4%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%85_%D0%9D%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9/%D0%A0%D0%BE%D0%B7%D0%B4%D1%96%D0%BB_VI.
12. Угоди про COT. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_019#n3.
13. Case concerning the difference between New Zealand and France concerning the interpretation or application of two agreements, concluded on 9 July 1986 between the two States and which related to the problems arising from the Rainbow Warrior Affair. 30 April 1990. Reports of international arbitral awards. Volume XX. pp. 215–284. URL: https://legal.un.org/riaa/cases/vol_xx/215-284.pdf.
14. Germany v. United States of America. URL: <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/104/104-20010627-JUD-01-00-EN.pdf>.
15. Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with comment. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf.
16. Draft articles on the responsibility of international organizations, with commentaries 2011 URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_11_2011.pdf.
17. Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with comment. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf.
18. Judgment of 13 September 1928 (including the text of the declarations of Judge de Bustamante and Judge Altamira). URL: https://www.icj-cij.org/sites/default/files/permanent-court-of-international-justice/serie_A/A_17/54_Usine_de_Chorzow_Fond_Arret.pdf.
19. Rainbow Warrior. URL: https://legal.un.org/riaa/cases/vol_xx/215-284.pdf.
20. Axel Walz v Clickair SA. Judgment of the Court (Third Chamber) of 6 May 2010. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:62009CJ0063>.
21. Draft articles on the responsibility of international organizations, with commentaries 2011. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_11_2011.pdf.
22. Agreement of the United Nations and Belgium No. 7779. «On the Financial Questions Outstanding as Regards the Former Belgian Military Bases in the Congo». (1965, February). URL: https://treaties.un.org/Pages/showDetails.aspx?objid=080000028012d802&clang=_en.
23. Agreement of the United Nations and Greece No. 8230 «On the Settlement of Claims Filed Against the United Nations in the Congo by Greek Nationals». (1966, June). URL: https://treaties.un.org/Pages/showDetails.aspx?objid=080000028012b785&clang=_en.
24. Agreement of the United Nations and Greece No. 8525 «On the Settlement of Claims Filed Against the United Nations in the Congo by Italian Nationals». (1967, January). URL: https://treaties.un.org/Pages/showDetails.aspx?objid=080000028012a032&clang=_en. 5 Ibidem, 1967.
25. Agreement of the United Nations and Luxembourg No. 8487 «On the Settlement of Claims Filed Against the United Nations in the Congo by Luxembourg Nationals». URL: https://treaties.un.org/Pages/showDetails.aspx?objid=080000028012a205&clang=_en.
26. Agreement of the United Nations and Switzerland No. 621 «On the Settlement of Claims Filed Against the United Nations in the Congo by Swiss Nationals». URL: https://treaties.un.org/Pages/showDetails.aspx?objid=080000028012b828&clang=_en.

27. Agreement of the United Nations and United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland «On the Service with the United Nations Peace-Keeping Force in Cyprus of the National Contingent Provided by the Government of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland». (1966, February). URL: https://legal.un.org/unjuridicalyearbook/pdfs/english/by_volume/1966/chpII.pdf.
28. Ioannis Kardassopoulos v. The Republic of Georgia, ICSID Case No. ARB/05/18. URL: <https://www.italaw.com/cases/599>.
29. Draft articles on the responsibility of international organizations, with commentaries 2011. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_11_2011.pdf.